

کد پیگیری: ۲۰۰۸۹۶۹

بسم الله الرحمن الرحيم

دیس پژوهی

ایده‌ای جهانی برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری

لازم به ذکر است این کتاب تا چاپ ششم
و ویراست سوم در انتشارات مرآت به زیور
طبع آراسته شده است.
این کتاب چاپ هفتم و ویراست چهارم
این اثر می‌باشد.

محمد رضا سرکارآرانی

سرشناسه	:	سرکارآرانی، محمدرضا، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	:	مدارس یادگیرنده مرآت، درس پژوهی ایده‌ای جهانی برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری / نویسنده محمدرضا سرکارآرانی.
وضعیت ویراست	:	[ویراست ۴]
مشخصات نشر	:	تهران: موسسه مدارس یادگیرنده مرآت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۳۶۸ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	:	978-622-99021-6-5
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتاب حاضر نخستین بار تحت عنوان «درس پژوهی: ایده‌ای جهانی برای بهسازی آموزش و یادگیری» توسط انتشارات مرآت در سال ۱۳۹۴ منتشر شده است.
موضوع	:	پروژه‌محوری در آموزش
موضوع	:	آموزش و پرورش -- نوآوری
موضوع	:	آموزش و پرورش -- ایران -- نوآوری
موضوع	:	معلمان -- اثربخشی
رده‌بندی یویی	:	۳۷۱/۳۶
رده‌بندی کنگر	:	LB۱۰۲۷/۴۳/د۴ ۱۳۹۷
شماره کتابشناسی	:	۵۴۰۶۷۸۵

مدارس یادگیرنده		درس پژوهی
ناشر	:	داره - نده مرآت
مؤلف	:	مدرس - ارآرانی
ویراستار	:	افسانه - جی طباطبائی
صفحه‌آرایی	:	مهدی امیدیه
طراحی جلد	:	مریم گوماریان
لینوگرافی	:	اندیشه برتر
چاپ و صحافی	:	اندیشه برتر
نوبت چاپ	:	اول، ۱۳۹۷
تیراژ	:	۲۰۰۰
قیمت	:	۴۵۰،۰۰۰ ریال

تلفن مرکزی	نشانی: تهران، خیابان قائم‌مقام فراهانی، کوچه گلریز، پلاک ۲، واحد ۱
	تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۴۸۵۳۴
پایگاه اینترنتی: www.yadgirandeh.ir	

فایسگاه مرآت	نشانی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان تجاری ناشران، پلاک‌های ۲۷۵ و ۲۷۷.
	تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۴۸۵۳۴

حقوق چاپ و نشر، محفوظ و مخصوص ناشر است و هرگونه کپی‌برداری یا نقل مطالب بدون اجازه کتبی ناشر پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

۷	مقدمه ناشر
۹	چگونه این کتاب را بخوانیم؟
۱۱	کتاب دوره (دوره آموزش الکترونیک این کتاب)
۱۳	درباره نویسنده
۱۵	پیش‌گفتار
۳۳	فصل ۱. درس پژوهی: ایده‌ای برای پژوهش در کلاس درس
۳۴	برسش‌ها
۳۴	مقدمه
۳۷	پژوهش در کلاس درس
۳۸	تجربه زاین
۴۹	برنامه‌های پرورش حرفه‌ای معلمان
۶۱	موردکاوی مدرسه ابتدایی
۶۲	تبیین مسئله و طراحی درس
۶۳	اجرای طرح درس
۶۴	بازاندیشی
۶۶	یادگیری
۶۸	سخن پایانی
۷۰	پیشنهادها
۷۳	پیوست
۷۶	منابع
۸۱	فصل ۲. درس پژوهی: نظریه علم عمل
۸۲	برسش‌ها
۸۲	مقدمه
۸۴	برسش‌های بنیادی
۸۵	چیستی درس پژوهی
۹۴	تمنای یادگیری
۹۶	ترویج یادگیری سازمانی
۹۸	بازبینی الگوهای ذهنی
۱۰۰	بازاندیشی عمل
۱۰۲	تولید دانش حرفه‌ای: «علم عمل»
۱۰۳	بهبودی فرایندها
۱۰۴	ساختن سازمان یادگیرنده
۱۰۶	رهافت‌ها
۱۰۷	سخن پایانی
۱۰۸	منابع

فصل ۳. درس پژوهی: رویکرد توانمندسازی معلمان

۱۱۱

۱۱۲

۱۱۲

۱۱۵

۱۱۹

۱۲۷

۱۲۹

۱۳۳

۱۳۴

۱۳۴

۱۳۵

۱۳۹

۱۴۱

۱۴۳

۱۴۶

۱۵۶

۱۵۹

۱۶۳

۱۶۴

۱۶۴

۱۶۶

۱۶۸

۱۷۱

۱۷۲

۱۷۵

۱۷۸

۱۸۱

۱۸۲

۱۸۲

۱۸۶

۱۸۷

۱۸۹

۱۹۹

۲۰۳

۲۰۸

پرسش‌ها

مقدمه

مدرسه به مثابه سازمان یادگیرنده

راهبردهایی برای ترویج درس پژوهی

سخن پایانی

منابع

فصل ۴. درس پژوهی: روش تولید دانش بهسازی آموزش

پرسش‌ها

مقدمه

مطالعه‌ی دین‌ای آموزش

تاب‌آوری و تعلل اجتماع

بازبینی سازه‌های اجتماعی

موردکاوی فنلاند

ساختن جامعه

سخن پایانی

منابع

فصل ۵. درس پژوهی: ابزار سیاست‌گذاری و تغییر برنامه درسی

پرسش‌ها

مقدمه

به سوی سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد عینی

تأکید بر تغییر برای اصلاح

اصلاحات آموزشی

سند تحول برنامه درسی

سخن پایانی

منابع

فصل ۶. درس پژوهی: موردکاوی بهسازی آموزش ریاضی

پرسش‌ها

مقدمه

روش پژوهش

مطالعه موردی درس ریاضی دبیرستان فوکی شیما

تجزیه و تحلیل فرایند آموزش و یادگیری

بازاندیشی تدریس

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

سخن پایانی

۲۰۹

منابع

۲۱۳

فصل ۷. درس پژوهی: بنیان‌ها و تجربه‌ها

۲۱۴

پرسش‌ها

۲۱۴

مقدمه

۲۱۸

تجربه معلمان آمریکا از مشارکت و بازاندیشی

۲۲۰

در جست‌وجوی چشم‌اندازهای تازه

۲۲۳

آمادگی برای پذیرش مسئولیت‌های تازه

۲۳۰

سخن پایانی

۲۳۳

منابع

۲۳۷

فصل ۸. درس پژوهی: چالش‌ها و چشم‌اندازهای ایران

۲۳۸

پرسش‌ها

۲۳۸

مقدمه

۲۳۹

روش پژوهش

۲۴۰

درس پژوهی در ایران

۲۵۴

چالش‌های فرهنگی و حرفه‌ای درس‌پژو در ایران

۲۶۳

سخن پایانی

۲۶۶

منابع

۲۷۱

فصل ۹. درس پژوهی در برنامه ریزی تربیتی معلم

۲۷۲

پرسش‌ها

۲۷۲

مقدمه

۲۷۳

سیاست‌ها

۲۷۵

ساختارها

۲۷۷

درس‌پژوهی: تأکید بر معلمی

۲۷۸

موردکاوی ژاپن

۲۸۲

سخن پایانی

۲۸۳

پیشنهادهای

۲۸۸

منابع

فصل ۱۰. درس پژوهی: الگوی پرورش حرفه‌ای اعضای هیئت علمی و بهسازی

۲۹۵

آموزش دانشگاهی

۲۹۶

پرسش‌ها

۲۹۶

مقدمه

۲۹۸

روش پژوهش

۲۹۹

چستی پرورش حرفه‌ای اعضای هیئت علمی

۳۰۳

طراحی برنامه‌های پرورش حرفه‌ای اعضای هیئت علمی

۳۰۵

رویکردهای پرورش حرفه‌ای اعضای هیئت علمی

۳۰۷

موردکاوی ژاپن

مورد کاوی ایران

درس پژوهی الگوی بهسازی آموزش دانشگاهی

سخن پایانی

منابع

فصل ۱۱. درس پژوهی: ایده پیش برنده تغییر معطوف به بهسازی

پرسش‌ها

مقدمه

برانگیخته می‌شویم، برنامه‌ریزی نمی‌کنیم!

ایده‌های راهنمای تازه‌ای جست‌وجو می‌کنیم، بازاندیشی نمی‌کنیم!

آموزش، یاد می‌گیریم!

منابع

فصل ۱۲. در جست‌وجوی چشم‌انداز تازه

پرسش‌ها

مقدمه

پیش‌فرض‌ها

رهیافت‌ها

چشم‌اندازها

منابع

نمایه

مجموعه کتاب‌های مدارس یادگیرنده

پیش‌گفتار

روند تحولات در دنیای امروز اصلاحات آموزشی را اجتناب‌ناپذیر ساخته و آن را به ضرورتی جهانی تبدیل کرده است. از چین تا آمریکا، از انگلستان تا کشورهای حوزه خلیج فارس و آسیای میانه، از برزیل تا اقیانوسیه و استرالیا، از آفریقای جنوبی تا آمریکای لاتین، از هند تا ژاپن، همه جا شوق تغییر و آهنگ تحول در آموزش دیده می‌شود. بیشترین توجه برنامه‌های اصلاحات آموزشی به توانمندسازی معلم و غنی‌سازی فرایند آموزش و یادگیری، بخیرید معلمی- است. توجه به ارتباط مدرسه و جامعه و برقراری تعامل اثربخش میان آموزش مدرسه‌ای با زندگی اجتماعی، مأموریت اصلی اغلب برنامه‌های اصلاحات آموزش کشورهای مختلف جهان است. پژوهش‌های آموزشی برای اصلاحات، بیش از برنامه‌های درسی به معلم و فرایند تعامل او با دانش‌آموزان- یعنی معلمی- توجه دارند. تکاپوی جهانی برای دستیابی به برنامه‌های راهبردی و اثربخش جهت نوسازی تحول نظام‌های آموزشی، از طریق تأسیس مدارس است که با ترویج و غنی‌سازی یادگیری- نه صرفاً آموزش- به آدمی کمک کند تا یاد بگیرد و بخشی از فرایند حیات‌بخش هستی باشد.

این توجه در برنامه‌های راهبردی وزارت‌خانه‌ها و ادارات آموزش در کشورهای مختلف جهان طبیعی است ولی با پایان گرفتن قرن بیستم، ترویج توجه به معلم و معلمی در برنامه‌های راهبردی امنیت ملی کشورها اهمیت ویژه‌ای یافته است. برنامه مفصل راهبردهای امنیت ملی آمریکا در قرن بیست‌ویکم از رفاه‌های مختلف به «معلمی» و «معلم» می‌پردازد.

تکاپوی جهانی برای تغییر آموزش دست‌کم ناظر بر آینده علمی و فناوری‌های ناشی از آن تا ربع اول قرن بیست‌ویکم نیز هست و اغلب به دانش‌ها و مهارتهایی توجه دارد که «کانون هویت ملی» را می‌سازند. برنامه‌های آموزشی و درسی از یک سو و معلم از

1. U.S National Security Strategy in 21st Century, The United States Commission on National Security, 2001.

این اثر در ایران ترجمه شده است. نگاه کنید به کمیسیون تدوین استراتژی امنیت ملی آمریکا (۱۳۸۰) استراتژی امنیت ملی آمریکا در قرن ۲۱، ترجمه جلال دهمشگی، بابک فرهنگی و ابوالقاسم راه چمنی، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.

سوی دیگر، در تبیین و ایجاد این گونه از هویت ملی بسیار تأثیرگذارند. مرزهای جدید دانش، کودکان ناآرام، سرعت و هیجان بازی‌های الکترونیکی و فیلم، نسل‌های پرشتاب، نیازها و رازهای تازه، تحکم و تسلط فناوری‌های نرم، پیچیده و فرهنگ‌ساز، همه و همه نیاز به برنامه‌های تربیتی غنی، معلم توانمند و «هویت‌ساز»، و فرایند آموزش و یادگیری غنی را برای هر ملتی بیش از پیش آشکار می‌سازند. تحولات شتابان جهان امروز مسائل فرهنگی بسیاری را در مقابل انسان قرار می‌دهد و بر فشارهای اجتماعی برای مسطح کردن سازمان‌ها (سازمان‌های تخت و دور از سلسله مراتب سازمانی و اقتدار رسمی) می‌افزاید. در این شرایط، توانمندسازی معلم و بهسازی معلمی به توجه بیشتری نیاز دارد.

از منظر منافع ملی (البته از منافع حفظ بقا، حیاتی و مهم) تعلیم و تربیت و معلم جزء منافع سطح اول (منافع حفظ بقا) هستند؛ منافعی که دسته‌ها و سطوح‌های بعدی منافع در خدمت آن‌ها قرار دارند و گاهی به نفع آن‌ها تعدیل می‌شوند. فراتر از این، برنامه‌های آموزشی به مثابه راهبردی برای حفظ امنیت ملی مطرح می‌شود. برای مثال، در آمریکا هیئت تدوین امنیت ملی آمریکا در فروردین ۱۳۸۵ و یکم به رئیس‌جمهور و کنگره توصیه می‌کند که قانون «امنیت ملی و آموزش علوم و فناوری» را تدوین و تصویب کنند.

توجه به آموزش از منظر امنیت ملی به برنامه‌هایی برای توسعه توانایی‌های حرفه‌ای معلمان و بهسازی آموزش، به ویژه در آموزش علوم ریاضیات، نیازمند است. پیشنهاد می‌شود بودجه‌های کلانی که در این زمینه برای بهسازی آموزش توانمندسازی معلم هزینه می‌گردد، از ردیف بودجه امنیت ملی تأمین و تحلیل شود.

به نظر می‌رسد که جهان امروز بیش از پیش به توجه دولت‌ها و ملت‌ها به ارائه «طرح ملی بهسازی آموزش و توانمندسازی معلمان» نیاز دارد. در این برنامه به ویژه برای مواجهه با کمبود نگران‌کننده معلمان باکیفیت، پشتیبانی زیربنایی و فکری از تربیت معلم، تدوین کشوری (ملی) گواهی‌نامه معلمی، توزیع کیفی معلمان در همه جا و همه دوره‌های آموزشی، بهسازی آموزش مدرسه‌ای و دانشگاهی و تقویت دانشگاه‌هایی که در این مسیر می‌توانند به تربیت معلم کمک فکری کنند، لازم است تمهیدات راهبردی اندیشه شود.

آینده ملت‌ها به توانایی نظام آموزشی، توانمندی معلمان و طراحی آموزش اثربخش فرزندان آن‌ها بستگی دارد. برنامه‌های راهبردی اصلاحات آموزشی با رویکرد بهبود مستمر، به صراحت دولت‌ها و نهادهای مدنی را به یاری می‌طلبند تا برای «آینده کشور» اولویت نخست خود را «بهبودی آموزش» و «توانمندسازی معلم» قرار دهند.

در ژاپن نیز تحولاتی از این دست با گزارش هدف‌های ژاپن در قرن بیست‌ویکم^۱ آغاز شده است. نخست‌وزیر پیشین ژاپن در سپتامبر ۲۰۰۶ گزارش مفصلی را منتشر کرد که از آن به عنوان برنامه دولت برای «ساختن کشوری شگفت‌انگیز» یاد شده است. در این برنامه علمی، دولت، «تعلق اجتماعی و علاقه به میهن» از طریق بهسازی برنامه‌های آموزشی و درسی، مشابه «تقویت هویت ملی» ژاپن مطرح شده است. در بخشی از این گزارش، به ضرورت آموزش به عنوان راهی برای «تضمین امنیت ملی ژاپن» اشاره شده و حساسیت دولت، به ویژه در سال‌های اخیر، نسبت به برنامه‌های آموزشی، کیفیت آموزش و بهسازی مستمر آن افزایش یافته است.

گزارش ملی دولت ژاپن درباره هدف‌های ژاپن در قرن بیست‌ویکم در ژانویه ۲۰۰۰ و گزارش راهبردهای امنیت ملی آمریکا در سال ۲۰۰۱ منتشر شده است. بنابراین، به نظر می‌رسد شرق و غرب جهان در توجه به ضرورت بهسازی آموزش، معلم و فرایندهای غنی‌سازی یادگیری به مثابه «راهبردی برای امنیت‌سازی و امنیت ملی» رویکردی مشابه دارند.

ریشه‌ها و اندیشه‌های نوین امنیت ملی و توجه به آن و ارتباط آن با «علمی» و «معلم» در راهبردهای امنیت ملی سایر کشورها نیز یافت می‌شود. گزارش‌های یونسکو و سایر دفاتر تعلیم و تربیت در سطح جهانی از برنامه‌های بهبود و تحول برنامه‌های درسی و توانمندسازی معلم در حوزه خلیج فارس هم آموزنده است.^۲ گزارش یونسکو در زمینه توسعه برنامه‌های درسی کشورهای حوزه خلیج فارس مباحث عمیقی را مطرح می‌کند

1. Japan's Goals in the 21st Century, The Frontier Within: Individual Empowerment and Better Governance in the New Millennium, the Primer Minister's Commission on Japan's Goals in the 21st Century, January, 2000.

2. Sarkar Arani, M.R. (2004). Policy of Education for the 21st Century in Development and Developing Countries: Focus on Japan and Persian Gulf Region. Journal of International Cooperation Studies, 11(3), pp.101-130.

که امروزه در نظام‌های سیاسی مختلف صرف‌نظر از منشأ مشروعیت قدرت و ساختار توزیع آن «معلم» و «معلمی» عامل «امنیت ملی» و «هویت‌ساز» تلقی می‌شوند.^۱ تجربه سایر کشورها احتمالاً برای ایران حاوی پیام‌های ارزشمندی در توجه به «معلمی» و «معلم» است.

دنیای پرشتاب امروز، آینده‌ای پرتلهاب و گریزان از راهکارهای مدیریت تغییر را پیش روی ما قرار می‌دهد. گسترش مرزهای دانش و اندیشه در مسائل آموزش و پرورش و آموزش عالی، نیاز به بررسی و تجزیه و تحلیل تجربه‌های بین‌المللی را افزایش داده است. در این میان، جست‌وجوی الگوهایی اثربخش، کم‌هزینه، قابل استمرار، امیدآفرین و مبتنی بر ابزارهای بسط گفت‌وگو، مشارکتی و مسئولانه برای بهسازی مستمر آموزش و توانمندسازی معلم حیاتی است.

درس پژوهی یا «مطالعه در س»^۲ به عنوان الگویی مؤثر برای ترویج و غنی‌سازی یادگیری و تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه، به منظور تحول در آموزش و غنی‌سازی یادگیری، نظر بسیاری از اندیش‌مندان را در جهان به خود جلب کرده است.

درس پژوهی بر توانمندسازی معلمان در فرایند بهسازی تدریجی و مستمر سناریوهای فرهنگی آموزش استوار است. پیش‌فرض رایج برای بهسازی آموزش بر «معلم» بیشتر تأکید دارد در صورتی که درس پژوهی توانمندسازی معلمان را در فرایند بهسازی فرایند آموزش و یادگیری دنبال می‌کند و به مثابه امری فرهنگی بیشتر بر بهسازی «معلمی» (بخوانید تغییر معطوف به بهبود فرایندها) تأکید دارد.

درس پژوهی «انقلاب» آموزشی نیست، «بهسازی» تدریجی، مشارکتی و مستمر فرایندهای آموزش و یادگیری است. بنابراین، الگوی تدریجی و مستمر بهسازی است که بر اساس توان و نیازهای ملی (بخوانید بومی) اجتماعات محلی برای بهبود کیفیت معلمی، توانمندسازی معلم و غنی‌سازی یادگیری شکل می‌گیرد.

1. Final Report of the Muscat Seminar on the Management of Curriculum Adaptation for Curriculum Specialist in the Persian Gulf Region, IBE and the Oman National Curriculum for UNESCO, Muscat, Oman, 17-21 February 2001.
2. Lesson study(Jugyo kenkyu)

در ایران، نگارنده برای اولین بار درس پژوهی (مطالعه درس) را در مقاله‌ای با عنوان «پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس»^۱ به پژوهشگران و کارگزاران آموزشی معرفی کرده و در کتاب شکاف آموزشی بیشتر کلیدواژه «مطالعه درس» را به کار برده است.^۲

مطالعه درس در ایران نیز به سرعت نظر پژوهشگران و کارگزاران آموزشی بسیاری را به خود جلب کرد و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری بسیاری به ویژه در آموزش ریاضی، آموزش علوم، روان‌شناسی یادگیری و پرورشی به این موضوع اختصاص یافتند. استاد مهدی رجبعلی‌پور با دوراندیشی، کلیدواژه «درس پژوهی» را به دانشجویان، پژوهشگران و کارگزاران آموزشی ایران پیشنهاد داد^۳ که با استقبال آن‌ها مواجه شد. اگرچه نگارنده مطالعه درس را ترجیح می‌دهد، در سراسر متن همه جا از کلیدواژه «درس پژوهی» استفاده شده است.

درس پژوهی پژوهشی مدرسه‌محور در بستر کلاس درس است و بر چرخه یادگیری گروهی، کیفی، مشارکتی و مدارم کارگزاران آموزشی شامل تبیین مسئله، طراحی، عمل، بازاندیشی، و بازیابی یافته‌ها، استوار است. ابتدا معلمان مسائل آموزشی مدرسه را بررسی و سؤالات پژوهش در کلاس درس را تبیین می‌کنند. سپس، طرحی برای انجام پژوهش مشارکتی در آموزش پیشنهاد می‌کنند. آن‌گاه آن را به اجرا می‌گذارند و سپس به ارزیابی و بازیابی فرایند عمل می‌پردازند. در این فرایند، یادگیری از یکدیگر به صورت مشارکتی سازماندهی می‌شود و در عمل، ظرفیت مدارس برای گسترش یادگیری سازمانی^۴، تولید و به کارگیری دانش حرفه‌ای در مدرسه و گسترش ظرفیت تغییر خودپایدار^۵ افزایش می‌یابد.

۱. محمدرضا سرکارآرانی (۱۳۷۸). «پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس: تجربه‌ای از پرورش حرفه‌ای معلمان در مدرسه».

فصلنامه تعلیم و تربیت، سال پانزدهم، شماره ۳، صص ۶۱-۷۸.

۲. جیمز استیگلر و جیمز هیبرت (۱۳۹۰). شکاف آموزشی: بهترین ایده‌ها از معلمان جهان برای بهبود آموزش در کلاس درس. ترجمه محمدرضا سرکارآرانی و علی‌رضا مقدم، چاپ ششم، تهران: انتشارات مدرسه.

۳. نگاه کنید به گویا، زهرا (۱۳۹۱). «چگونگی شکل‌گیری ویژه‌نامه آموزش ریاضی در جنوب شرق آسیا»، آموزش ریاضی، دوره ۳، شماره ۲، ص ۳. و مجدفر، مرتضی (۱۳۹۱). «هم‌آموزی از یکدیگر و تصحیح فرایندها: نگاهی به درس‌پژوهی به مثابه یکی از روش‌های پژوهش مدرسه‌ای»، رشد مدیریت مدرسه، دوره پانزدهم، شماره ۲، صص ۲۲-۲۵.

4. Organizational learning

5. Self-sustainable change

یافته‌های پژوهشی نگارنده نشان می‌دهد که درس پژوهی به گسترش فرهنگ یادگیری در مدارس یاری می‌رساند و محیطی را فراهم می‌سازد تا معلمان از یکدیگر بیاموزند، دانش حرفه‌ای خود را ارتقا دهند، در رفتار آموزشی خویش بازاندیشی کنند و در برنامه‌های «تحول مستمر آموزش» مشارکت جویند.

درس پژوهی الگویی اثربخش در خلق محیط شوق‌انگیز برای یادگیری معلم و دانش‌آموز در مدرسه است. گزارش‌های پژوهشی کشورهای آمریکا، چین، سنگاپور، هنگ کنگ، انگلستان و ایران از برای این الگو در کلاس‌های درس ریاضی و علوم نشان می‌دهد که دانش‌آموزان فرصت‌هایی برای تجربه و یادگیری در مدرسه به دست آورده‌اند. بسیاری از آن‌ها درس پژوهی را عامل اصلی بهسازی آموزش از طریق ارتباط کلامی میان دانش‌آموزان و معلم تلقی می‌کنند و تلاش معلمان برای بهبود تدریس را در خور ستایش می‌دانند.

معلمان از طریق درس پژوهی به عنوان الگویی اثربخش برای پژوهش در مدرسه، یاد می‌گیرند که چگونه از دیدگاه بیاموزند، در تجارب آموزشی و تربیتی یکدیگر سهیم شوند و با بازاندیشی در رفتار آموزشی خود، راه‌های بهتری برای آموزش و یادگیری بیابند و به تولید دانش حرفه‌ای بپردازند.

درس پژوهی با درگیر کردن معلمان در فرایند تبیین مسئله، طرح نقشه، عمل، مشاهده، بازاندیشی و بازنگری، فرهنگ مشارکتی حرفه‌ای را در مدارس می‌دهد. این فرایند یادگیری به تغییر فرهنگ مدرسه کمک می‌کند و محیطی انعطاف‌پذیر برای دستیابی به یادگیری سازمانی فراهم می‌سازد و آن را توسعه می‌دهد.

بیشتر معلمان شرکت‌کننده در فرایند درس پژوهی در کشورهای گوناگون جهان گزارش کرده‌اند که درس پژوهی سبب می‌شود معلمان مسئولیت بیشتری در اداره مدرسه احساس کنند و این الگو را عاملی برای فراهم آوردن یادگیری از خود، از طریق مشاهده، بازاندیشی در عمل انجام شده و خودارزیابی می‌دانند. به علاوه، معلمان بسیاری گزارش داده‌اند که درس پژوهی پیش‌فرض‌های ذهنی آن‌ها را نسبت به نحوه تفکر دانش‌آموزان، مشارکت آن‌ها در کلاس درس، فرایند آموزش و یادگیری تغییر داده و سبب شده است که آنان یاد بگیرند چگونه در عمل، روش تدریس خود و شیوه‌های مدیریت کلاس درس را بهبود بخشند و میان محتوا و نیاز، و قابلیت و خواست دانش‌آموزان توازن پذیرفتنی برقرار سازند.

مدیران مدارس گزارش می‌دهند که درس‌پژوهی به آنان کمک می‌کند که شیوه مدیریت خود را از مسئولیت و اختیار فردی به روش مشارکتی و مسئولیت‌پذیری جمعی با بهره‌وری زیاد تغییر دهند. بسیاری از مدیران آموزشی که درس‌پژوهی را اجرا کرده‌اند، بر این باورند که انجام درس‌پژوهی از تفکر سیستماتیک حمایت می‌کند و به بهبود فرایند آموزش و یادگیری مستمر از طریق طراحی، اجرا و ارزیابی روش‌های عمل حرفه‌ای در فعالیت‌های کلاس درس می‌انجامد. در این فرایند بهسازی مداوم آموزش، معلمان و دانش‌آموزان به مشاهده و بازاندیشی در محیط یادگیری خود برانگیخته می‌شوند و فرصتی به وجود می‌آید تا دانش‌آموزان در بهبود فرایند آموزش و یادگیری، شریک حرفه‌ای معلمان خود باشند.

بعضی از مشاوران بسیاری از مدارس در گزارش‌های خود به اداره آموزش و پرورش آورده‌اند که درس‌پژوهی به عنوان هسته تحول در مدارس، معلمان را برای پذیرش ایده‌های جدید در فرایند آموزش و یادگیری برمی‌انگیزد و روند تغییر در مدرسه را تسهیل می‌کند؛ یعنی هم عامل تغییر است، هم سهیل‌گر تغییر و هم نیروی پیش‌برنده و استمراردهنده آن. یک معلم ژاپنی شرکت‌کننده در این پروژه به پژوهشگران گفته است:

«من در فرایند درس‌پژوهی آموختم که هم تدریس ریاضی، به‌خصوص در تبیین موضوعات درسی و فرمول‌های ریاضی چگونه ارتباط کلامی خود را با دانش‌آموزان بهبود بخشم. توانستم بفهمم که چگونه ارتباط کلامی بر تفهیم و جذابیت دروس ریاضی مؤثر است. فکری نیمه ارتباط کلامی در کلاس درس، به دانش‌آموزان فرصت بیشتری برای بهبود اندیشه درباره محتوای درس ریاضی می‌دهد و آنان را تشویق می‌کند که یادگیرندگان فعال‌تری باشند.»

تجربه ژاپنی‌های شرکت‌کننده در پژوهش‌های نگارنده نشان می‌دهد که درس‌پژوهی فرصتی برای بازاندیشی در روش‌های آموزش برای تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه است. بسیاری از معلمان در این فرایند فرصت پیدا می‌کنند که نوشته‌های خود را درباره آموزش و یادگیری مرور کنند و با بازاندیشی مشارکتی در آن‌ها، نمونه‌های حرفه‌ای تازه‌ای بیافرینند.

معلمان در این فرایند به همکاری با پژوهشگران در حمایت از ترویج تفکر سیستمی و تفکر انتقادی^۱ تشویق می‌شوند. وقتی توجه اصلی معلمان به فرایند آموزش و یادگیری است، به توجه دانش‌آموزان به یادگیری در کلاس درس علاقه بیشتری پیدا می‌کنند و به آن بیشتر بها می‌دهند. این نوع پژوهش، سطح آگاهی معلمان را ارتقا می‌دهد و سبب می‌شود که آنان خود را یادگیرنده، پژوهشگر عمل و تصمیم‌گیرنده راهبردی آموزش و تولیدکننده دانش حرفه‌ای در مدرسه بدانند.

گسترش فرهنگ یادگیری و رهبری آموزشی اثربخش از طریق توسعه مشارکت، همکاری و بازاندیشی گروهی مسئله اصلی مدیران مدارس در بهره‌گیری از الگوی درس پژوهی برای تولید دانش حرفه‌ای است. درک عمیق‌تر مدیران آموزشی از درس پژوهی، به کارگیری راهبردهای اثر بخش تر در ارتقای مدیریت آموزشی محقق می‌سازد، یاددهنده را به یادگیرنده تبدیل می‌کند و به نارس را از جایی برای آموزش به مکانی برای یادگیری^۲ متحول می‌سازد و آن را مثال سازمان یادگیرنده بازسازی می‌کند.

درس پژوهی الگویی برای گسترش پژوهش در مدرسه، تولید دانش حرفه‌ای، غنی‌سازی یادگیری، پرورش حرفه‌ای معلمان و بهبود یادگیری دانش‌آموزان است. تبدیل مدرسه به محیط مؤثری که در آن معلمان از یکدیگر بیاموزند به بهبود مستمر آموزش کمک کنند، از جمله برنامه‌های بیشتر کشورها برای تحول در نظام آموزشی است. درس پژوهی علاوه بر فرایند یادگیری جمعی، چرخه یادگیری سازمانی و یادگیری مستمر (برنامه، عمل، بازبینی و بازاندیشی) نیز محسوب می‌شود. به علاوه، فرصتی برای به‌یوم رساندن کارگزاران آموزشی در تجربه‌های یکدیگر فراهم می‌آورد و به عنوان پیش‌برنده تغییر و ابزار مؤثر بهبود مستمر آموزش در مدرسه عمل می‌کند و به بهبود عملکرد دانش‌آموزان یاری می‌دهد.^۳

1. Critical thinking
2. Schools that learn

۳. پژوهش‌های بسیاری در ایران نیز این نتایج را تأیید می‌کند. برای نمونه نگاه کنید به:

حبیب‌زاده، عباس (۱۳۹۳). اثربخشی درس پژوهی بر خودکارآمدی تصویری معلمان. مجله دست‌آورد‌های روان‌شناختی، دوره چهارم، سال ۲۱، شماره ۲، صص ۱۴۵-۱۶۸.

حبیب‌زاده، عباس، سیف، علی‌اکبر، فلسفی‌نژاد، محمدرضا، کریمی، یوسف (۱۳۸۹). اثربخشی استفاده از روش «مطالعه درس» بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس ریاضیات، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، سال چهارم، شماره ۱۰، صص ۲۹-۵۷.

ساکي، رضا (۱۳۹۲). درس پژوهی: مبانی، اصول و روش اجرا. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۸). روان‌شناسی پرورشی نوین (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)، ویرایش هفتم، تهران: نشر دوران.

درس پژوهی الگوی عملی بازبینی مداوم مدل‌های ذهنی و بازنندیشی مشارکتی عمل کارگزاران آموزشی است. این الگو مبتنی بر پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس است و از این طریق به گسترش یادگیری سازمانی کمک می‌کند و احترام به ایده سازمان یادگیرنده را برمی‌انگیزد؛ زیرا عوامل پیش‌برنده تغییر (معلمان) در مؤسسات آموزشی را توانمند می‌سازد، به ترویج ایده‌های راهنمای تازه کمک می‌کند، زبان و درک مشترکی برای گفت‌وگو به دست می‌دهد، بازار اندیشه را پررونق و گزاره‌های تازه‌ای برای درک بهتر جهان عرضه می‌کند، اشتیاق به آموختن و توانمندسازی فردی و گروهی را گسترش می‌دهد، راه‌ها و ارزش‌های لازم برای دستیابی به آرمان مشترک را توسعه می‌بخشد.

این کتاب شامل مجری‌های مقالات نویسنده درباره درس پژوهی است که در سال‌های اخیر نوشته شده است. در این مقاله‌ها ابتدا در کنفرانس‌های سالانه انجمن جهانی درس پژوهی^۱ ارائه شده و سپس در محلات پژوهشی بین‌المللی یا داخلی (ژاپن و ایران) به چاپ رسیده‌اند. فصل‌های کتاب، تجربیات تنظیم شده‌اند که کارکردهای درس پژوهی را به‌مثابه نظریه، رویکرد، روش و ابزار تبیین کنند، نمونه‌های عینی آن را در آموزش عمومی و آموزش دانشگاهی ارائه دهند و به چالش‌های هم‌اندازهای آن در ایران نیز بپردازند.

فصل اول تجربه‌ها و الگوهای پرورش حرفه‌ای معلمان ژاپنی را در سیر تحول تاریخی آن در یکصد سال گذشته تجزیه و تحلیل می‌کند. تاکید بیشتر بر تبیین روش پژوهش مشارکتی معلمان در مدرسه^۲ (درس پژوهی) است که در دهه اخیر به‌عنوان رویکرد ژاپنی به‌سازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری دانش‌آموزان و پرورش حرفه‌ای معلمان در مدرسه و کلاس درس و محیط و اجتماع پیرامون آن، با اقبال جهانی روبه‌رو شده است. این فصل ویرایش تازه بخشی از فصل سوم کتاب فرهنگ آموزش و یادگیری^۳ و بخشی از مقاله پژوهشی نویسنده به زبان انگلیسی است.^۴

1. The World Association of Lesson Studies (<http://www.worldals.org>)
2. In-Service Teacher Training (INSET)
3. School-Based INSET

۴. سرکارآرانی، محمد رضا (۱۳۸۹) فرهنگ آموزش و یادگیری، تهران: انتشارات مدرسه.

5. Sarkar Arani, Mohammad Reza (1996) The Alternative Approach to Improve the Teaching-Learning Process and Teachers' Professional Development in Japan, *Journal of Psychology and Education*, Quarterly Journal of the Faculty of Psychology and Education, Tehran University, (New Series) Vol.2, Nos. 1-4, pp.27-59.